

Lugeja mälu värskendamiseks – hävituspataljon, kuhu 1941. aastal värvati vabatahtlikult-sunniviisiliselt nõukogude võimu toetajaid Eestis, oli üks tõeline röövlibande, kes viis ellu Jossif Stalini kurikuulsas 1941. aasta 3. juuli raadiokõnes püstitatud „paljaks põletatud maa” poliitikat, et Saksa röövvalutajate elu keeruliseks teha. Selle loosungiga anti hävituspataljoni liikmetele piiramatud õigused vara hävitamiseks ning kuulutati lindpriiks kõik kodanikud, keda hävituspataljon võis ilma kohtuotsuseta diversandi või salakuulaja pähe kohapeal maha lasta. Kui süüdlast kätte ei saadud, hävitati tema perekond. Hävituspataljonidesse võeti lahkelt vastu kriminaalse minevikuga tegelasi, kes enne mõrvamist oma ohvreid ka metsikult piinasid.

Oma mälestusi hävituspataljonist isa eriti rääkida ei tahtnud. On vaid teada, et ta sai lahingus Tallinna all haavata ja evakueeriti kurikuulsa Balti laevastiku karavaniga Leningradi suunas, millest Juminda all suurem osa alustest põhja lasti ja isa venelaste poolt veest välja õngitseti ning Leningradi haiglasse toimetati.

Oli kuidas oli, kuid isa lahkus siit maailmast veendunud kommunistina ja Eesti Vabariigi taastamine talle eriti korda ei läinud. Vaid ühel korral nägin teda rõõmust säramas, see oli 16. novembril 1988, kui Eesti NSV Ülemnõukogu võttis Toompeal vastu suveräänsusdeklaratsiooni. Teda ei rõõmustanud niivõrd asja sisu, vaid istungit juhatanud Vaino Väljas. Kui EKP KK esimene sekretär tõstis poolt hääletades käe ja ütles, et nüüd hääletame, siis kõik said aru, kuidas hääletada. Isa tõusis teleka ees püsti ja aplodeeris, hüüdes: „Tubli, Vaino, just nii tuleb rakendada partei sisedistsipliini!” Tuhandeid kordi ise puldist esinenud head kõnemeest köitis Vaino Väljase oskus panna rahvaesindajad tegema just seda, mida vaja. Isegi vene saadikud, nende hulgas ka sõjaväelased, hääletasid perestroika toetuseks deklaratsiooni poolt. Isa oli veendunud, et Eestis poleks mingit laulvat revolutsiooni olnud, kui seda poleks toetanud Vaino Väljas.

Isa peied toimusid Sakala keskuse kohvikus. Kohal oli ligi sadakond inimest, kes Endlit hea sõnaga meeles pidasid. Üldjoontes oli isa kolleegide silmis lugupeetud inimene, kes omade eest ikka seisis,